

Тема 10. Вибір моделей макроекономічної політики

1. Фіскальна (бюджетно-податкова) і монетарна (грошово-кредитна) політика у класичній та кейнсіанських моделях.
2. Проблеми здійснення стабілізаційної політики. Активна і пасивна політика. Політика твердого курсу і похідна макроекономічна політика. Можливі варіанти фіскальної і монетарної політики.
3. Суперечливість цілей макроекономічного регулювання і проблема координації бюджетно-податкової і грошово-кредитної політики держави.
4. Соціальні гарантії та система соціального захисту

1. Фіскальна (бюджетно-податкова) і монетарна (грошово-кредитна) політика у класичній та кейнсіанських моделях

Головним завданням монетарної політики є визначення реального попиту на гроші з боку економічних агентів і забезпечення відповідної пропозиції грошей, яка б відповідала запланованому зростанню обсягу виробництва без загрози стабільності національної валюти та грошово-кредитного ринку в цілому, а також запобігала розвитку інфляції за рахунок монетарної складової.

Теоретичною основою здійснення грошово-кредитної політики є кейнсіанська та монетаристська концепції, які по-різному визначають її дієвість, та механізми впливу на макроекономічну ситуацію.

За кейнсіанською та монетаристською концепціями центральною проблемою грошової політики є маніпулювання грошовою пропозицією з метою впливу на найважливіші макроекономічні параметри.

Пік популярності кейнсіанської теоретичної системи серед економістів припав на 1950-ті та початок 1960-х років. Тоді кейнсіанці дотримувалися погляду, що монетарна політика практично не впливає на динаміку загального обсягу виробництва і зайнятості.

Кейнсіанці стверджували, що при збільшенні пропозиції грошей зменшується ставка процента, зростають інвестиції та сукупні витрати.

На рис. 1 представлено кейнсіанський передавальний механізм грошово-кредитної політики. Кейнсіанці, наголошували на важливій ролі у передавальному механізмі монетарного макроекономічного регулювання відсоткової ставки та інвестицій.

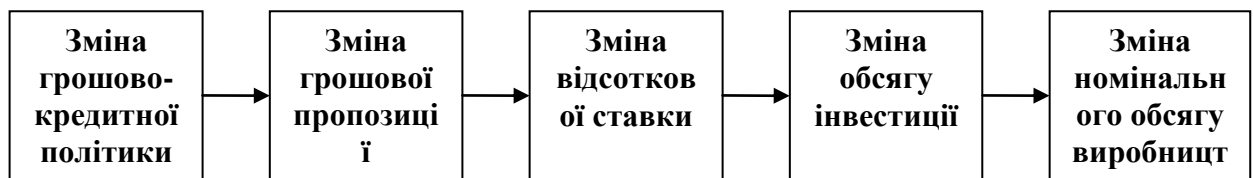

Рис.1. Кейнсіанський передавальний механізм грошово-кредитної політики

Отже, з кейнсіанської концепції грошової політики випливає:

- ✓ зміна грошової пропозиції може впливати на сукупні витрати опосередковано через зміну ставки відсотка;
- ✓ грошова політика менш впливова, ніж бюджетно-податкова;
- ✓ існують певні обмеження впливу грошової пропозиції на відсоткову ставку, а відсоткова ставка — на рівень інвестицій.
- ✓ коливання грошової пропозиції змінює відсоткову ставку, яка визначає рівень інвестування, а інвестиції як елемент сукупних витрат впливають на сукупний попит і рівноважний обсяг виробництва.

З критикою кейнсіанських уявлень про причини макроекономічної нестабільності та, відповідно, кейнсіанських рецептів макроекономічної політики виступили монетаристи — очолювані Мілтоном Фрідменом, напрямок економічної думки, який, як видно з його назви, в центр макроекономічного аналізу поставив гроші.

Важливою складовою аналітичного інструментарію монетаризму є рівняння обміну Фішера:

$$M \cdot V = P \cdot Q \quad (1)$$

де M — кількість грошей в обігу, V — швидкість обігу грошей, тобто кількість разів, яку кожна грошова одиниця протягом одного року витрачається на придбання товарів та послуг, P — рівень цін на вироблену продукцію, Q — фізичний обсяг виробництва. Ліва частина цього рівняння виражає загальну суму річних витрат покупців на придбання сукупного обсягу виробленої продукції, права — виручку продавців від його реалізації.

Слід зазначити, що саме по собі рівняння обміну є не більш ніж тотожністю, тобто рівнянням, яке завжди виконується. Як таке воно не дає відповіді на запитання, наприклад, про те, як зміни у кількості грошей в обігу (M) впливають на номінальний обсяг виробництва ($P \cdot Q$). Відповідь на це і подібні запитання вимагає уточнення деяких додаткових обставин.

Та, якщо прийняти точку зору економістів-класиків, згідно з якою і швидкість обігу грошей, і фізичний обсяг виробництва тяжіють до їх природних рівнів, які визначаються відповідно існуючими інституційними засадами грошового обігу та ресурсною базою економіки і як такі не залежать від кількості грошей в обігу, то тоді з рівняння обміну впливатиме, що зміни у кількості грошей в обігу впливають виключно на рівень цін. Приміром, якщо кількість грошей в обігу подвоюється, то і рівень цін також має зрости удвічі.

На противагу кейнсіанцям, монетаристи дотримуються погляду, що швидкість обігу грошей є відносно стабільною і не змінюється у відповідь на зміни у кількості грошей в обігу. Виходячи з цього та спираючись на рівняння обміну, монетаристи обґрунтовують положення про ключову роль кількості грошей в обігу у визначенні реального обсягу виробництва, зайнятості та рівня цін. Дійсно, якщо параметр V є стабільним, то з рівняння обміну випливає, що параметр M є визначальним чинником номінального обсягу виробництва ($P \cdot Q$). Відповідно, надзвичайно важливого значення набуває й грошово-кредитна політика.

Щоправда, поки що не з'ясованим залишається одне важливе питання, а саме: на який параметр за стабільної швидкості обігу грошей впливатимуть зміни у кількості грошей в обігу — рівень цін чи фізичний обсяг виробництва? На думку монетаристів, зміни в параметрі M можуть впливати як на параметр P , так і на параметр Q . Так, у випадку, коли міра зростання M відповідатиме мірі потенційно можливого зростання Q , збільшення M призводитиме до безінфляційного зростання Q . У випадку ж, коли збільшення M відбуватиметься у більших масштабах, ніж це потрібно для підтримки Q на його максимально можливому рівні, таке збільшення M неминуче призводитиме й до зростання P . При цьому цілком вірогідною є така послідовність подій: збільшення кількості грошей в обігу спричинятиме спочатку збільшення фізичного обсягу виробництва, а після досягнення останнім максимально можливого рівня, — зростання рівня цін.

На рис. 2 представлено монетаристський передавальний механізм грошово-кредитної політики. На відміну від кейнсіанців, монетаристи вважають, що зміни у грошовій пропозиції безпосередньо впливають на сукупний попит, а зміни в останньому, у свою чергу, спричиняють зміни у номінальному обсязі виробництва.

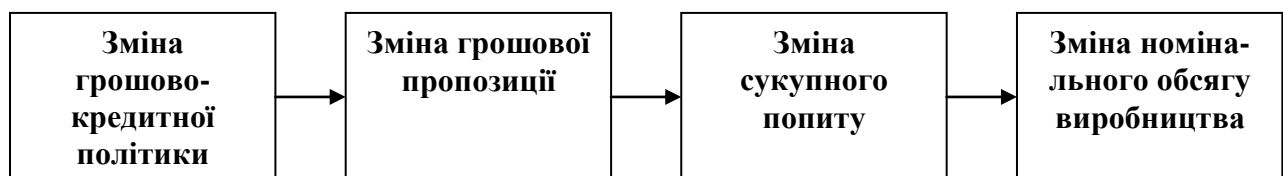

Рис.2. Монетаристський (класичний) передавальний механізм грошово-кредитної політики

Отже, відповідно до *монетаристської концепції* грошової політики:

- ✓ *зростання грошової маси призводить до зростання темпів інфляції;*
- ✓ *зміна грошової пропозиції безпосередньо впливає на сукупні витрати, бо за основу береться рівняння обміну $M \cdot V = P \cdot Y$*
- ✓ *маніпулюючи грошовою масою, не можна вплинути на відсоткову ставку;*

✓ *головним засобом пожевлення економіки має бути не стимулювання зростаючою грошовою пропозицією, а структурні зміни економіки, розширення виробничих можливостей.*

Згідно з традиційною **кейнсіанською** точкою зору, в процесі функціонування економіки можуть виникати такі негативні ситуації: як спад виробництва, безробіття, та інфляція. Виходячи з цих міркувань кейнсіанська теорія зайнятості наполягає на необхідності активного застосування державної політики стабілізації економіки. А головним знаряддям стабілізації економіки, з точки зору кейнсіанців, має стати **фіскальна політика – здійснювана державою політика щодо власних витрат та податків**. Можна виділити такий інструментарій щодо подолання негативних ситуацій в економіці:

✓ *збільшення податків - це є один із визначальних заходів стримуючої фіскальної політики і як наслідок повинно мати антиінфляційний ефект;*

✓ *у випадку застосування стимулюючої фіскальної політики, джерелом покриття дефіциту державного бюджету вони пропонують продажу державних облігацій або емісію грошей;*

✓ *державна повинна маніпулювати державними витратами і податками з метою впливу на рівень планових сукупних витрат, а через них на реальний обсяг виробництва, зайнятості та рівень цін .*

Кейнсіанці схиляються до версії, що економічне піднесення можливе завдяки стимулюючому ефекту бюджетних дефіцитів. Так само, вважають вони, й уповільнення інфляції можна розглядати як результат впроваджуваної політики дорогих грошей.

Суттєво відрізняється від кейнсіанського, **монетаристський** підхід і щодо фіскальної політики економіки. Основний зміст монетаристських поглядів на таку політику зводиться до таких положень:

✓ На відміну від кейнсіанців монетаристи були прибічниками зниження податкових ставок. Зниження ставок податків спричинятиме не тільки збільшення сукупного попиту (від AD_1 до AD_2), але й зростання сукупної пропозиції (від AS_1 до AS_2), в результаті чого буде забезпечене збільшення реального обсягу виробництва від Q_1 до Q_2 (рис.3).

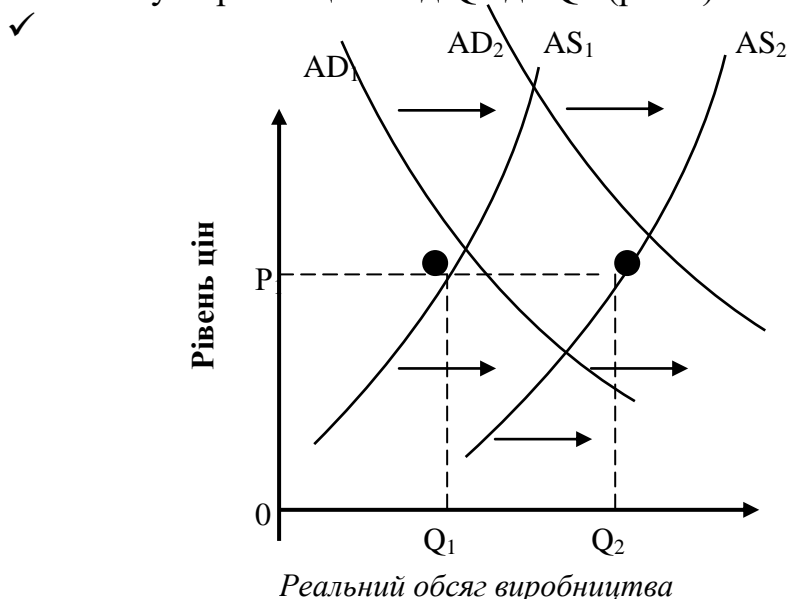

Рис.3. Вплив зниження ставок податків на реальний обсяг виробництва та рівень цін

Зниження ставок податків викликатиме збільшення пропозиції факторів виробництва. Крім того, оскільки для виробників, сплачувані ними податки є елементом витрат виробництва, наслідком зниження ставок податків стане скорочення витрат виробництва на одиницю продукції, а відтак, й зміщення кривої сукупної пропозиції праворуч.

Якщо фактичний рівень оподаткування є зависоким, зниження податкових ставок не призводитиме до скорочення податкових надходжень до державного бюджету, бо буде компенсоване розширенням податкової бази внаслідок підвищення рівня ділової активності.

Націлена на обмеження державного втручання в економіку політика, окрім зниження ставок податків, має включати скорочення державних витрат. Особливо це стосується такої складової державних витрат, як трансфертні платежі, надмірні обсяги яких, на думку представників теорії економіки пропозиції, також можуть негативно позначатися на стимулах до праці.

В цілому монетаристи є прибічниками ідеології вільного ринку. На їх думку, ринки є доволі конкурентними, аби забезпечити високий ступінь макроекономічної стабільності. Ціни та заробітна плата є достатньо гнучкими для того, щоб досить швидко врівноважувати сукупний попит та сукупну пропозицію у разі виникнення нерівноваги між ними

Щоправда, лише за умови, якщо жорсткими ціни та заробітну плату не робитиме сама держава. Насправді не ринкова система, а державне втручання в економіку, яке має на меті підтримку макроекономічної стабільності, породжує нестабільність. До того ж надмірна активність держави обмежує економічну свободу приватних суб'єктів господарювання, а відтак, і приватну ініціативу. Тому, на переконання монетаристів, державне втручання в економіку має бути мінімальним і не виходити за межі виконання державою найнеобхідніших функцій.

2. Проблеми здійснення стабілізаційної політики. Активна і пасивна політика. Політика твердого курсу і похідна макроекономічна політика. Можливі варіанти фіскальної і монетарної політики

Як мають поєднуватися знаряддя стабілізаційної політики — фіскальні й монетарні? На це запитання немає простої відповіді. Оптимальне поєднання фіскальних і монетарних інструментів є нелегким завданням економічної

політики, яке ускладнюється в умовах зростання рівня відкритості національної економіки.

Поєднання фіскального і монетарного інструментарію, передусім, залежить від загального стану національної економіки. Якщо, наприклад, економіка країни перебуває у фазі спаду, то фіскальні й монетарні інструменти можна використовувати для оздоровлення економіки. У цьому разі уряд, збільшуючи грошову масу або дефіцит державного бюджету, а найчастіше — поєднуючи обидва заходи, розширює сукупний попит, що стимулює зростання національної економіки.

Правильне поєднання фіскальних і монетарних інструментів дає змогу впливати не лише на рівень обсягу національного виробництва, а й на його структуру. Змінюючи склад податків, державні видатки, рівень облікової ставки чи резервні вимоги, уряд може змінити частку ВВП, що йде на споживання, інвестиції або чистий експорт.

Розглянемо приклад використання фіскально-монетарного інструментарію для досягнення певної макроекономічної мети. Припустимо, що уряд країни хоче прискорити темпи економічного зростання в умовах низького рівня національних заощаджень. Для реалізації цього завдання йому потрібно підвищити рівень заощаджень, що збільшить інвестиції, а, отже, і виробничі потужності національної економіки. Вищого рівня інвестування можна досягти зменшенням особистого споживання. Який інструментарій застосувати для виконання поставленого завдання?

Уряд може використати стримувальну фіскальну політику: підвищити податок із доходів громадян й скоротити трансферні платежі. Ці заходи зменшать використовуваний дохід, а відтак і споживання. Водночас Центральний банк проводить стимулюючу монетарну політику, яка знижує відсоткові ставки і збільшує обсяг інвестицій. Припустимо, що уряд не змінює обсягу державних видатків на закупівлю товарів і послуг. Таке використання інструментарію фіскальної й монетарної політики стимулюватиме інвестиційний процес унаслідок збільшення національних заощаджень (податкові надходження збільшилися, а державні видатки не змінилися, а отже, збільшилися державні заощадження).

Однак, проблема оптимального поєднання фіскальних і монетарних інструментів для досягнення певних макроекономічних завдань нині ускладнюється внаслідок зростання рівня відкритості національної економіки. Економіка кожної країни чутлива до непрогнозованих міжнародних збурень сукупного попиту, які можуть змінити рівень її ВВП і нейтралізувати заходи фіскальної чи монетарної політики країни.

Припустимо, що економіка країни перебуває у фазі циклічного спаду. Уряд намагається стимулювати збільшення сукупного попиту й обсягу національного виробництва через зниження податків і збільшення державних видатків, тобто проводить активну фіскальну стимулюючу політику. Тепер припустимо, що в економіці основних торговельних партнерів країни несподівано почалось бурхливе піднесення. Імпорт цих країн із певної країни зростає. Чистий експорт країни зростає, сукупний попит збільшується, і його крива переміщується вправо. Така країна зазнає інфляції попиту. Якби

заздалегідь було відомо, що вітчизняний чистий експорт швидко збільшуватиметься, то уряд країни міг би проводити менш стимулюючу фіскальну політику. Отже, ширше залучення економіки країни у світову економіку поруч із вигодами від спеціалізації й торгівлі, про які мова йтиме в наступній темі, спричиняє й ускладнення, пов'язані із взаємозалежністю національних економік.

Нехай уряд певної країни проводить стимулюючу фіскальну політику, котра, як відомо, збільшує попит на гроші і підвищує процентні ставки. Ця політика супроводжуватиметься припливом іноземного фінансового капіталу і знеціненням національної валюти. У результаті чистий експорт країни зменшуватиметься і стимулюючі впливи фіскальної політики частково буде нейтралізовано. Навпаки, стримувальна фіскальна політика країни знижує внутрішні відсоткові ставки, її валюта знецінюється, а чистий експорт збільшується. Зростання чистого експорту частково нейтралізуватиме дію стримувальної фіскальної політики. Таким чином, відкритість економіки впливає на результативність фіскальної політики, що ускладнює досягнення оптимальної взаємодії монетарних і фіскальних інструментів стабілізаційної політики.

Взаємозалежність економік різних країн ускладнює також проведення монетарної політики та досягнення оптимальної її взаємодії з фіскальною політикою. У відкритій економіці стимулююча монетарна політика знижуватиме внутрішню відсоткову ставку, що спричинятиме знецінення національної валюти. У результаті експорт країни збільшуватиметься, а імпорт зменшуватиметься, тобто сукупний попит і обсяг національного виробництва зростатимуть.

На відміну від стимулюючої фіскальної політики, яка зменшує чистий експорт, що послаблює її впливи на національну економіку, стимулююча монетарна політика збільшує чистий експорт, що підсилює внутрішню монетарну політику країни. Стримувальна фіскальна політика збільшує чистий експорт, що послаблює її обмежувальні впливи на національну економіку. І навпаки, стримувальна монетарна політика підвищує відсоткові ставки і курс національної валюти. Це зменшує чистий експорт і сукупний попит, що підсилює обмежувальні впливи внутрішньої монетарної політики на національну економіку.

В аналітичній економії точиться гостра полеміка з приводу використання фіскального і монетарного інструментарію для стабілізації національної економіки. Центральними пунктами полеміки є такі два питання. По-перше, що дає кращі результати в стабілізації економіки — активне застосування фіскальних і монетарних інструментів чи їх невикористання? Інакше кажучи, якою має бути економічна політика — активною чи пасивною? По-друге, чи в проведенні економічної політики доцільніше дотримуватися заздалегідь установлених правил, чи творці економічної політики повинні оперативно реагувати на зміни економічних умов? Або, іншими словами: має бути економічна політика дискреційною, тобто ґрунтуватися на свободі дій державних діячів, чи базуватися на постійних правилах?

Щодо економічної політики, то економісти її розділяють на активну і пасивну.

Одна група економістів вважає, що ринкова економіка є внутрішньо стабільною, основні прояви нестабільності на макроекономічному рівні — інфляція, спад виробництва, зниження рівня нагромаджень та інвестиційної діяльності, різкі коливання обмінного курсу тощо — пов'язані з неправильною економічною політикою. Ці вчені стверджують, що можливості економічної політики щодо стабілізації економіки дуже обмежені й державні діячі не повинні намагатися стабілізувати економіку за допомогою активного використання фіскальних і монетарних інструментів, бо кращі результати забезпечує пасивна політика невтручання.

А інша група економістів виходить з того, що внаслідок різних причин у національній економіці часто виникають збурення в сукупному попиті та сукупній пропозиції. Для цих економістів необхідність активної монетарної й фіскальної політики очевидна, бо без її проведення ці збурення спричинять більші для суспільства коливання в обсязі національного виробництва, рівнях зайнятості й цін. Активне використання фіскально-монетарного інструментарію дає змогу уникати таких збурень або пом'якшувати їх. Тому ці вчені тлумачать відмову від застосування відповідних заходів стабілізації національної економіки як марнотратство.

Основними аргументами проти проведення активної фіскальної й монетарної політики є, по-перше, наявність лагів у процесі ухвалення та проведення економічної політики і, по-друге, особливості формування сподівань в учасників ринкового процесу.

Стабілізація національної економіки була б легшим завданням, якби заходи економічної політики відразу впливали на її стан. Проте творці фіскальної й монетарної політики стикаються з проблемою лагів.

Економісти розрізняють два види лагів стабілізаційної політики — внутрішній і зовнішній. Внутрішній лаг — це період часу від моменту виникнення збурення в національній економіці до моменту ухвалення відповідних заходів економічної політики. Внутрішній лаг містить усвідомлюваний період та адміністративний період.

Усвідомлюваний період — це проміжок часу між початком збурення в національній економіці (спад чи зростання темпів інфляції) і тим моментом, коли державні діячі усвідомлюють, що це справді відбулося. Хоча випереджувальні показники — наприклад, зміна середньої тривалості робочого тижня, первинні заявки на отримання допомоги з безробіття, зміна цін на деякі види сировини та ін. — дають інформацію щодо напрямів змін у національній економіці, але інколи потрібно кілька місяців, аби цей факт відобразили певні статистичні дані й усвідомили державні мужі.

Адміністративний період — це проміжок часу від моменту усвідомлення потреби здійснення фіскально-монетарних заходів до моменту, коли будуть вжиті відповідні заходи. Наприклад, законодавчому органу держави нерідко необхідно багато часу для коригування фіскальної політики — зміни обсягу державних видатків чи податків. Адміністративний період особливо тривалий у тих країнах, де фіскальні зміни розробляє уряд, а схвалюють парламент і

президент. У цьому разі фінансова політика стає не зовсім надійним інструментом стабілізації економіки. Адміністративні лаги коротші в парламентських республіках, де уряд спирається на парламентську більшість і може проводити через парламент потрібні законодавчі зміни значно швидше, як-от у Великій Британії чи Німеччині. Монетарній політиці притаманні значно коротші адміністративні лаги порівняно з фінансовою політикою. Певні заходи, що змінюють монетарну політику, центральний банк може ухвалювати і здійснювати навіть швидше, ніж за один день.

Зовнішній лаг — це період часу від моменту ухвалення заходів економічної політики до моменту, коли ці заходи вплинуть на обсяг виробництва, зайнятість чи рівень цін. Особливо тривалий зовнішній лаг притаманний монетарній політиці. Механізм дії цієї політики, як нам відомо, передбачає зміну пропозиції грошей і, отже, процентних ставок, які, своєю чергою, впливають на різні види видатків.

Політики які пропагують невтручання держави в економічне життя стверджують, що внаслідок цих лагів уряд не може за допомогою фінансово-монетарних інструментів успішно стабілізувати економіку. Навпаки, намагання урядовців стабілізувати національну економіку можуть посилювати її нестабільність. Для підтвердження цієї тези противники активної економічної політики наводять такий доказ. Припустімо, що в проміжку часу між ухваленням того чи іншого заходу і початком його здійснення стан національної економіки змінився. У цьому разі активна економічна політика може стимулювати економіку, яка вже "перегріта", або поглиблювати спад.

Прихильники активної економічної політики визнають, що тривалі лаги, пов'язані зі застосуванням фінансового і монетарного інструментарію, безперечно, ускладнюють процес стабілізації. Проте з цього аж ніяк не випливає, що економічна політика має бути пасивною, особливо в роки глибокого і тривалого спаду. Наявність лагів лише означає, що творці економічної політики мусять бути особливо обережними.

Другий аргумент проти проведення активної економічної політики висунули прихильники теорії раціональних очікувань. Вони виходять із того, що сподівання відіграють важливу роль у національній економіці, бо впливають на поведінку всіх учасників ринкового процесу. Згідно з цією теорією, економічні суб'єкти поведуться раціонально — збирають і осмислюють інформацію для формування сподівань стосовно речей, які становлять для них грошовий інтерес. Якщо, наприклад, споживачі дізнаються про те, що врожай цукрового буряка не буде щедрим унаслідок можливої нестачі вологи, то почнуть про запас купувати цукор, щоб випередити зростання цін. Ці сподівання збільшуватимуть попит і спричинять зростання цін ще до того, як зібрано врожай.

Сподівання впливають на те, скільки домогосподарства споживатимуть використовуваного доходу і скільки заощаджуватимуть для майбутнього, який обсяг грошових ресурсів інвестори вкладатимуть у придбання капітальних благ тощо. Крім того, теорія раціональних сподівань ґрунтується на ще одному базовому компоненті: товарні й ресурсні ринки є конкурентними, отже, всі ціни є гнучкими як у напрямі зниження, так і в напрямі підвищення. Таким чином,

коли під впливом нової інформації споживачі, фірми і постачальники ресурсів змінюють свою економічну поведінку, то ціни дуже швидко змінюються. Самі сподівання залежать від багатьох чинників, зокрема і від політики уряду. Коли творці економічної політики хочуть оцінити наслідки певного свого заходу для національної економіки, їм потрібно врахувати, як він вплине на сподівання фірм і домогосподарств.

Концепція раціональних сподівань помітно вплинула на макроекономічну теорію і політику. Економісти нині дедалі більше уваги приділяють ролі сподівань у визначенні стану ділової активності й намагаються врахувати вплив заходів економічної політики на сподівання, а, отже, і на економічну поведінку учасників ринкового процесу. Крім того, економісти нині глибше усвідомлюють, що оцінка наслідків певних заходів економічної політики є нелегким завданням.

Водночас економісти основного потоку макроекономіки вважають, що в реальній дійсності значна частина ринків, особливо ринки праці, не є достатньо конкурентними. Негнучкість цін на товарних і ресурсних ринках у напрямі зниження спричиняє нестабільність у національній економіці, а тому потрібні заходи фіскальної й монетарної політики. Нарешті, економісти основного потоку доводять, що економічна політика впливає на реальний обсяг національного виробництва і рівень зайнятості. Зокрема, у другій половині ХХ ст., коли уряди багатьох країн активніше проводили стабілізаційну політику, спостерігалися менші коливання реального обсягу виробництва, ніж у попередніх періодах.

Для проведення монетарної політики економісти пропонують такі *три правила*. **Перше** з них ввели монетаристи, які справляють нині значний вплив на формування економічної політики в багатьох країнах світу. Прихильники монетаризму вважають, що економіка, яка ґрунтується на приватній власності, — стабільна, а економічна політика дестабілізує її. Стрижнем філософії економіки монетаризму є грошове правило: оптимальна монетарна політика ґрунтується на зростанні пропозиції грошей усталеним темпом, який не залежить від економічних умов.

Монетаристи стверджують, що монетарна політика, яку проводять відповідно до грошового правила, має незаперечну перевагу над дискреційною фіскальною і дискреційною монетарною політикою, оскільки постійний темп зростання грошей (від 3 % до 5 % щорічно) усуває джерело нестабільності в національній економіці. Цим джерелом, на їхню думку, є мінливість монетарної політики. Згідно з монетаристським підходом, усі прояви макроекономічної нестабільності спричинені коливаннями пропозиції грошей. Підтримання усталених низьких темпів зростання пропозиції грошей стабілізує ціни і рівень зайнятості, а фактичний обсяг національного виробництва збігається з природним.

Однак більшість економістів вважають, що грошове правило не є найкращим дороговказом для монетарної політики. Річ у тім, що постійний темп зростання грошей стабілізує сукупний попит лише за постійної швидкості обігу грошей. Проте внаслідок різних збурень швидкість обігу грошей у національній економіці змінюється. Тому, на думку економістів основного потоку

макроекономіки, в умовах збурень в економіці монетарна політика має передбачати зміни темпів зростання грошової маси.

Ще одне правило, яке пропонують економісти для проведення монетарної політики, полягає в тому, що вона має підтримувати певні темпи зростання номінального ВВП. Проведення монетарної політики відповідно до цього правила зводиться до того, що центральний банк країни заздалегідь оголошує про заплановані значення темпів зростання номінального ВВП. Якщо фактичні темпи зростання номінального ВВП нижчі від запланованих, то центральний банк проводить стимулюючу політику — підвищує темпи зростання грошової маси. І навпаки, коли фактичні темпи зростання ВВП перевищують заплановані, то банк знижує темпи зростання грошової маси, що стримує збільшення сукупного попиту. Це, безперечно, варіант активної монетарної політики, яка проводиться відповідно до заздалегідь установленого правила. Багато економістів віддають перевагу цьому правилу порівняно з грошовим правилом. Вони вважають, що така монетарна політика забезпечить вищу стабільність обсягу виробництва й рівня цін, бо вона пристосовується до змін швидкості обігу грошей.

Нарешті, економісти пропонують **третє правило** для проведення монетарної політики, яке зводиться до контролю зарівнем цін. За цим правилом, центральний банк оголошує планові показники зміни рівня цін. Коли фактичні темпи інфляції перевищують заплановані, то центральний банк знижує темп зростання грошової маси. І навпаки, банк підвищує темпи зростання грошової маси, коли фактичні темпи інфляції нижчі від запланованих. Отже, орієнтація центрального банку на темпи зростання номінального ВВП чи рівня цін захищає національну економіку від збурень, пов'язаних зі зміною швидкості обігу грошей.

Чимало економістів і політиків пропонують правила і для проведення фіскальної політики. Серед цих правил найважливішим є правило щорічно збалансованого бюджету. За цим правилом, державні видатки не мають перевищувати надходжень до державного бюджету. Одна група економістів обґрунтовує необхідність щорічно збалансованого бюджету небезпекою бюджетних дефіцитів і зростанням державного боргу. Інша група вважає, що бюджет потрібно щорічно збалансовувати, аби обмежити зростання державного сектора, який знижує ефективність функціонування національної економіки. Згідно з цим поглядом, дефіцити бюджету дають змогу політикам розвивати різні програми і дарувати суспільству вигоди без поточного зростання податків, потрібних для оплати цих програм. Ця група економістів розглядає бюджетні дефіцити як вияв фундаментальної проблеми — зазіхання держави на приватний сектор.

Однак більшість економістів нині переконані, що вимога щорічно збалансованого бюджету несумісна з фіскальною діяльністю держави. По-перше, наявність дефіциту або надлишку бюджету може допомагати стабілізувати національну економіку. І навпаки, щорічно збалансований бюджет посилює економічні коливання. Наприклад, у фазі спаду дотримання вимоги щорічно збалансованого бюджету означало б підвищення податків або зниження державних видатків, або одночасне здійснення обох цих заходів, що ще більше

скоротило б сукупний попит і поглибило б спад. Крім того, вимога щорічно збалансованого бюджету зводила б нанівець дію автоматичних стабілізаторів, як-от податки і трансфери. Коли економіка входить у фазу спаду, податки автоматично зменшуються, а трансферні платежі автоматично зростають. Отже, стабілізація національної економіки досягається коштом дефіциту державного бюджету.

По-друге, бюджетний дефіцит можна використати для переміщення частини податкового тягаря на плечі майбутніх поколінь. Економісти часто підкреслюють таку обставину. Якщо нинішні покоління борються за свободу країни чи здійснюють реіндустріалізацію національної економіки, то майбутні покоління користуватимуться плодами цих зусиль. Тому нинішні покоління можуть фінансувати ведення війни чи реіндустріалізацію країни за рахунок бюджетних дефіцитів, перекладаючи частину видатків на майбутні покоління.

Ще одна група економістів пропонує для проведення фіскальної політики правило циклічно збалансованого бюджету. Відповідно до цього правила бюджет не обов'язково має бути збалансованим щорічно; достатньо, щоб він був збалансований за весь діловий цикл. Фіскальні заходи уряду мають сприяти нейтралізації бюджетного дефіциту, що виникає в роки спаду, за рахунок бюджетних надлишків у роки піднесення. Проте, проведення фіскальної політики відповідно до цього правила ускладнювалось би тим, що глибина спаду і піднесення, а водночас і розміри надлишку чи дефіциту бюджету не збігаються.

Внаслідок цих обставин значна частина економістів відкидає правила щорічно збалансованого і циклічно збалансованого бюджету та дотримується концепції, функціональних фінансів. Згідно з цією концепцією, питання про збалансування бюджету не є головним, **бо мета фіскальної політики — досягнення рівноваги національної економіки, а не бюджету.** Якщо досягнення цієї мети супроводжується великим і дедалі більшим державним боргом, то проблема збалансованого бюджету відсувається на другий план. За цим підходом проблеми, пов'язані з бюджетними дефіцитами, є менш суттєвими, ніж макроекономічна стабільність. Державний бюджет становить, передусім, інструмент для підтримання стабільності економіки. Як фінансувати державні видатки — через підвищення податків чи через державну позику — залежить від наявних економічних умов.

Прихильники концепції функціональних фінансів стверджують, що у фазі піднесення податкові надходження автоматично збільшуються, що усуває дефіцит бюджету. Крім того, державний борг не такий обтяжливий, як уважає більшість людей, бо можливості уряду фінансувати дефіцити практично безмежні: підвищення податків, емісія грошей тощо.

Розглянемо тепер систему твердих курсів, за існування яких Центральний банк зобов'язується купувати або продавати національну валюту за обумовленою заздалегідь ціною, що виражена в іноземній валюті. Припустімо, що Центральний банк повідомляє про фіксацію обмінного курсу на рівні 100 одиниць національної грошової валюти до 1 одиниці іноземної. Тоді він повинен обмінювати 1 іноземної грошової одиниці на 100 національної або навпаки. Для проведення такої політики Центральний банк потребуватиме

певного резерву національної валюти (які можна надрукувати) та іноземної (які треба нагромадити заздалегідь).

Встановлення твердого курсу спрямовує монетарну політику країни на виконання єдиного завдання — підтримання курсу на оголошеному рівні. Інакше кажучи, суть системи фіксованих валютних курсів полягає у регулюванні Центральним банком пропозиції грошей так, щоб забезпечувалось співпадання рівноважного обмінного курсу з оголошеним. Що більше: доки Центральний банк готовий купувати або продавати іноземну валюту за твердим курсом, то зміна пропозиції грошей до необхідного рівня відбувається автоматично.

Щоб з'ясувати, як встановлення обмінного курсу визначає пропозицію грошей, розглянемо приклад. Припустімо, що Центральний банк повідомив про обмінний курс на рівні 100 одиниць іноземної валюти за 1 національної, але за наявної пропозиції грошей рівноважний курс становить 150:1. Цю ситуацію показано на частині (а) нижчеподаного рисунка. Завважте, що це створює можливість для отримання прибутку: біржовик може купити 300 одиниць іноземної валюти за 2 національні і продати іноземну валюту Центрального банку за 3 одиниці національної й отримати прибуток в 1 національної валюти. Коли ж Центральний банк купує у біржовика цю іноземну валюту, виплачена йому сума національної валюти автоматично збільшує пропозицію грошей. Збільшення пропозиції грошей переміщує криву LM^* вправо, і рівноважний обмінний курс знижується. У такий спосіб пропозиція грошей продовжує зростати, поки рівноважний обмінний курс не знизиться до оголошеного рівня.

а) Рівноважний обмінний курс вищий за твердий курс

б) Рівноважний обмінний курс нижчий за твердий курс

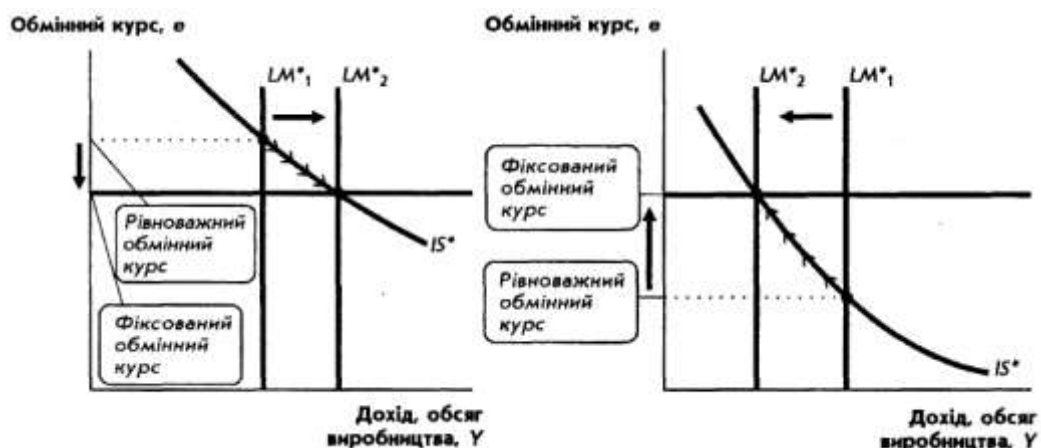

Рис.6. Регулювання твердим валютним курсом пропозиції грошей

На частині (а) графіка рівноважний обмінний курс спочатку перевищує твердий. З метою вилучення прибутку біржовики купуватимуть іноземну валюту на ринку і продаватимуть її Центральному банку. Цей процес автоматично збільшує пропозицію грошей, переміщує криву LM^* вправо і знижує обмінний курс. На частині (б) графіка рівноважний обмінний курс нижчий за фіксований. Біржовики купуватимуть на ринку національну валюту і купуватимуть за них іноземну в

Центрального банку. Цей процес автоматично зменшує пропозицію грошей, переміщує криву LM^* вліво і підвищує обмінний курс.

Тепер розгляньмо протилежний випадок. Припустімо, що Центральний банк повідомив про встановлення обмінного курсу на рівні 100 одиниць іноземної грошової одиниці за 1 національної валюти, а рівноважний курс становить 50:1. Цю ситуацію відображено на частині (б) рисунка. У цьому разі біржовик може отримати прибуток, якщо купить в Центрального банку 100 одиниць іноземної валюти за 1 національної і продасть їх на ринку за 2 одиниці національної. Продаж Центральному банку іноземної валюти і купівля за них національної автоматично зменшують пропозицію грошей. Зменшення пропозиції грошей переміщує криву LM^* вліво, і обмінний курс підвищується. Пропозиція грошей продовжує зменшуватися доти, доки рівноважний обмінний курс не зросте до оголошеного рівня.

Важливо пам'ятати, що ця система валютних курсів стосується встановлення лише номінального обмінного курсу. Щодо реального обмінного курсу, то його встановлення на певному рівні залежить від тривалості періоду. У довгостроковому періоді ціни гнучкі, тому реальний обмінний курс може змінюватися, навіть коли номінальний обмінний курс є фіксованим. Тому у довгостроковому періоді встановлення твердого номінального валютного курсу не впливає на жодну реальну змінну, у тому числі і на реальний обмінний курс. Фіксований номінальний обмінний курс впливатиме лише на пропозицію грошей і на рівень цін. Проте у короткостроковому періоді ціни незмінні, тому запровадження твердого номінального обмінного курсу рівнозначне встановленню твердого реального курсу.

Тепер з'ясуймо, як економічна політика впливає на малу відкриту економіку з фіксованим валютним курсом. Припустімо, що уряд стимулює внутрішні видатки — сукупний попит — збільшенням державних закупівель або зниженням податків. Ця політика переміщує криву IS^* вправо, як показано на рисунку, і підвищує обмінний курс. Оскільки Центральний банк готовий обмінювати іноземну валюту на національну за твердим курсом, то біржові спекулянти негайно відреагують на зростання обмінного курсу продажем Центральному банку іноземної валюти, що автоматично збільшує пропозицію грошей. Це збільшення переміщує криву LM^* вправо. Тому стимулююча фіскальна політика за системи фіксованих валютних курсів збільшує сукупний дохід (на відміну від ситуації, коли встановлено плаваючі валютні курси).

Припустімо, що Центральний банк за системи твердих валютних курсів намагається збільшити пропозицію грошей — наприклад, він купує облігації у населення. Які це могло б мати наслідки? Спочатку крива LM^* переміщуватиметься вправо, і валютний курс знижуватиметься, як показано на графіку. Оскільки Центральний банк обмінює іноземну валюту на національну за фіксованим курсом, то спекулянти негайно відреагують на зниження обмінного курсу. Вони продаватимуть центральному банку національну валюту, що зменшить пропозицію грошей і поверне криву LM^* до попереднього положення. Отже, монетарна політика за системи фіксованих валютних курсів у своєму

звичному розумінні безплідна. Погоджуючись на фіксацію обмінного курсу, центральний банк відмовляється від контролю за пропозицією грошей.

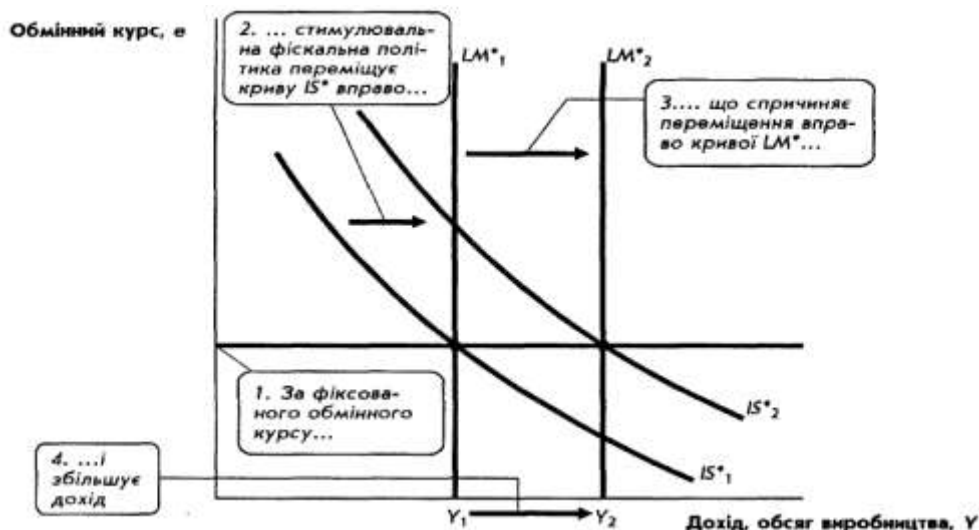

Рис.7. Стимулююча фіскальна політика за фіксованих валютних курсів

Стимулююча фіскальна політика переміщує криву IS^* вправо. Для підтримання фіксованого курсу Центральний банк повинен збільшити пропозицію грошей, що перемістить криву LM^* вправо. Отже, за фіксованого валютного курсу стимулююча фіскальна політика збільшує дохід (на відміну від ситуації з плаваючим валютним курсом).

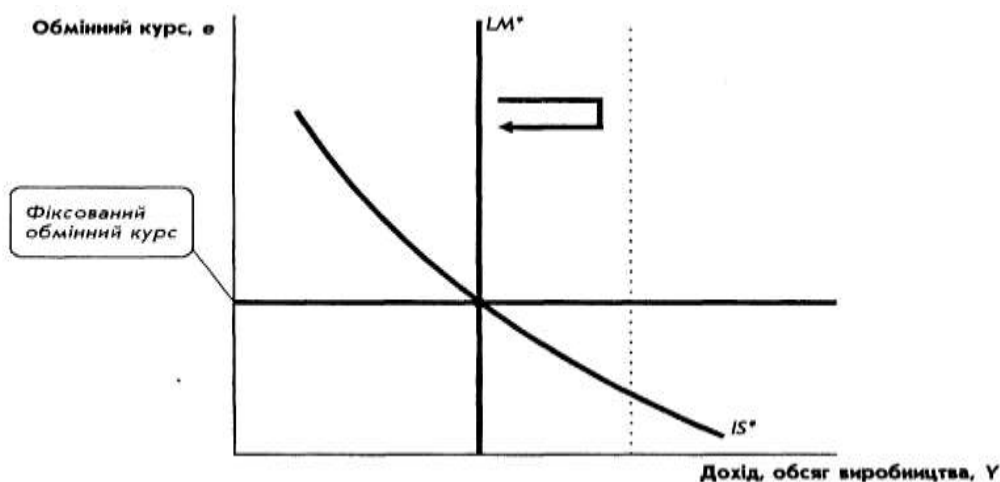

Рис.8. Стимулююча монетарна політика за твердих валютних курсів

Якщо ж Центральний банк намагається збільшити пропозицію грошей — наприклад, купуючи облігації у населення, — це знижуватиме обмінний курс. Для підтримання твердого обмінного курсу пропозиція грошей і крива LM^* повинні повернутись до попереднього положення. Отже, за фіксованих валютних курсів традиційна монетарна політика безплідна.

В країні, де встановлено твердий обмінний курс, можливе проведення лише монетарної політики, що змінює цей рівень обмінного курсу. Зниження вартості національної валюти називають девальвацією, а підвищення — ревальвацією. Так, девальвація переміщує криву LM^* вправо; вона має той самий вплив, що й збільшення пропозиції грошей за плаваючого валютного курсу. Саме тому девальвація сприяє збільшенню чистого експорту й сукупного доходу. А

ревальвация навпаки – переміщує криву LM^* вліво, зменшує чистий експорт і знижує сукупний дохід.

3. Суперечливість цілей макроекономічного регулювання і проблема координації бюджетно-податкової і грошово кредитної політики держави

Центральний банк використовує знаряддя монетарної політики для стабілізації національної економіки, зокрема для досягнення таких основних цілей, як:

- ✓ економічне зростання;
- ✓ високий рівень зайнятості;
- ✓ стабільний рівень цін;
- ✓ стабільність на фінансових ринках;
- ✓ стабільність процентних ставок;
- ✓ стабільний курс національної валюти.

Хоча багато із цілей монетарної політики відповідають одна одній, наприклад, висока зайнятість поєднується із економічним зростанням, але окремі цілі суперечать одні одним. Наприклад, досягнення стабільного рівня цін часто суперечить таким цілям, як стабільність процентних ставок і високий рівень зайнятості у короткостроковому періоді. Річ у тім, що коли національна економіка перебуває у фазі піднесення і безробіття зменшується, то процентні ставки та інфляція можуть почати зростати. Якщо, наприклад, центральний банк хоче не допустити зростання процентних ставок і купуватиме державні облигації, що підвищуватиме ціни на них і знижуватиме процентні ставки, то пропозиція грошей збільшуватиметься і темпи інфляції зростатимуть. З іншого боку, якщо центральний банк уповільнить зростання грошей, щоб стримати темпи зростання цін, то у короткостроковому періоді і процентні ставки, і безробіття можуть зрости. Отже, центральний банк мусить вибирати між протилежними цілями.

Однак центральний банк не може прямо досягти поставлених цілей, наприклад, підвищити рівень зайнятості чи знизити темпи інфляції. Він має три основні знаряддя, використання яких може вплинути на національну економіку так, що через певний проміжок часу буде досягнуто поставлених цілей. У конкретній ситуації центральний банк вибирає набір змінних, певного рівня яких потрібно досягти, щоб реалізувати поставлені цілі. Ці змінні називають проміжними змінними, або проміжними завданнями; до них належать грошові агрегати (M_1 чи M_2) та короткострокові й довгострокові процентні ставки, які прямо впливають на рівень зайнятості та цін. Проте центральний банк не може прямо впливати і на проміжні змінні за допомогою своїх трьох знарядь проведення монетарної політики. Тому центральний банк вибирає ще конкретніший набір змінних, які називають поточними змінними, або поточними завданнями. Саме певного рівня поточних змінних і намагається досягти центральний банк, що дасть змогу реалізувати проміжні завдання і зрештою поставлені цілі. До поточних змінних належать грошові агрегати (гро-

шова база) й агрегати резервів (наприклад, власні резерви, що становлять різницю між резервами та дисконтними позиками), а також процентні ставки (наприклад, ставка на векселі скарбниці).

За зміною проміжних і поточних змінних можна судити про ефективність реалізації вибраної центральним банком стратегії.

Проведення монетарної політики ускладнюється тим, що центральний банк не може одночасно стабілізувати і процентні ставки, і пропозицію грошей. Щоб зрозуміти це твердження, спочатку з'ясуємо, чому намагання стабілізувати пропозицію грошей веде до втрати контролю за зміною процентних ставок. Припустимо, що центральний банк хоче стабілізувати пропозицію грошей. Тому в моделі ринку грошей криву пропозиції грошей зображено у вигляді вертикальної лінії $(M/P)^S$ (рис.). Центральний банк очікує, що крива попиту на гроші перебуває у положенні $L(i_v, Y_1)$. Проте крива попиту на гроші коливатиметься у певному інтервалі, наприклад, від $L(i_2, Y_2)$ до $L(i_3, Y_3)$ унаслідок несподіваних збільшень або зменшень обсягів національного виробництва або змін у рівні цін. Отже, реалізація завдання із стабілізації пропозиції грошей означає, що процентні ставки коливатимуться.

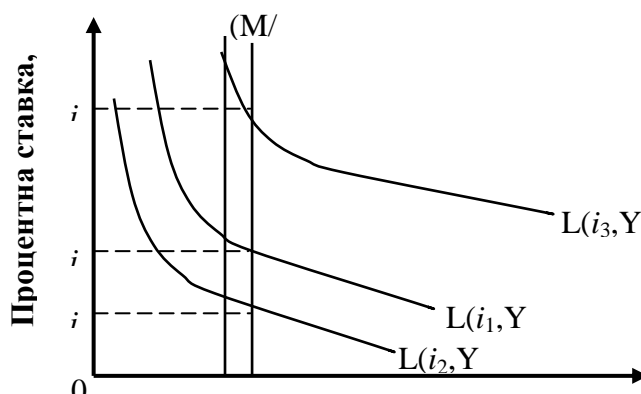

Рис.9. Наслідок стабілізації пропозиції грошей

Припустимо тепер, що центральний банк хоче стабілізувати процентну ставку, оскільки її коливання дестабілізують інвестиційні видатки, а через мультиплікатор видатків — усю національну економіку (рис.9). При цьому він сподівається, що крива попиту на гроші перебуватиме у положенні $B(i_x, Y_1)$, а процентна ставка на рівні i_x . Проте, крива попиту переміщуватиметься внаслідок несподіваних змін у обсягах виробництва або рівні цін. Якщо, наприклад, крива попиту переміститься вліво у положення $L(i_2, Y_2)$, тоді процентна ставка опуститься нижче рівня i_x , і ціна облігацій зростатиме. Щоб стабілізувати процентну ставку на рівні i_x , центральний банк, наприклад, продаватиме облігації доти, доки пропозиція грошей не зменшиться до $(M/P)_2^S$, за якої процентна ставка перебуває на рівні i_x .

Якщо ж крива попиту переміщуватиметься у положення $L(i_3, Y_3)$, і процентна ставка повзтиме вгору, то центральний банк може стабілізувати процентні ставки, купуючи державні облігації, що не допустить зниження

Реальні грошові залишки, M/P

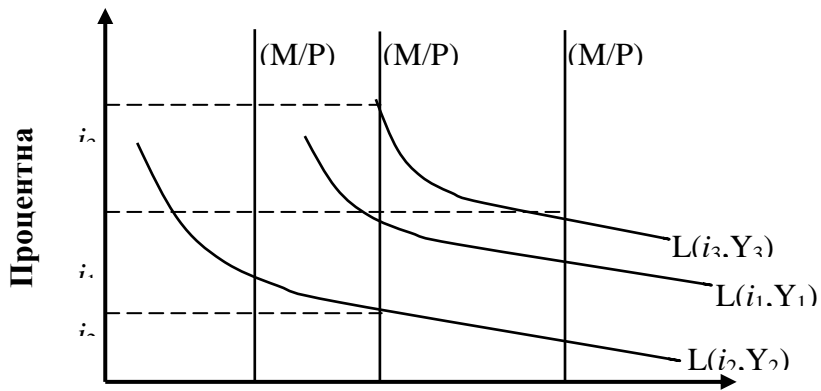

Рис.10. Наслідок стабілізації процентної ставки

цін на облігації. Центральний банк купуватиме облігації доти, доки пропозиція грошей не збільшиться до $(M/P)_3^s$, а процентна ставка не встановиться на рівні i_1 . Як бачимо, стабілізація процентних ставок передбачає зміну пропозиції грошей.

Отже, центральний банк завжди стоїть перед дилемою — зосереджуватися на стабілізації процентних ставок чи на контролі пропозиції грошей. Суворе дотримання завдання щодо процентних ставок спричиняє коливання пропозиції грошей. І, навпаки, стабілізація пропозиції грошей означає коливання процентних ставок. Тому центральний банк мусить вибрати одну із поточних змінних — наприклад, грошову базу чи процентні ставки на державні облігації, проводячи монетарну політику. У зв'язку з цим можливі три основні варіанти монетарної політики, за яких центральний банк визначає нахил кривої пропозиції грошей, використовуючи знаряддя монетарної політики.

По-перше, монетарна політика, поточним завданням якої є підтримання певного рівня процентних ставок. У цьому разі пропозиція грошей у національній економіці коліватиметься. Зі збільшенням попиту на гроші пропозиція грошей зростатиме; і навпаки, зі зменшенням попиту — звужуватиметься. Інакше кажучи, пропозицію грошей центральний банк регулює так, щоб підтримати певний рівень номінальної процентної ставки. У моделі грошового ринку цей напрям монетарної політики графічно можна зобразити у вигляді горизонтальної кривої пропозиції. Якщо за критерій брати пропозицію грошей, то цю монетарну політику можна назвати гнучкою.

По-друге, монетарна політика, поточним завданням якої є підтримання в національній економіці стабільної величини пропозиції грошей. У цьому разі пропозиція грошей у моделі грошового ринку зображається у вигляді вертикальної кривої. Зі збільшенням попиту на гроші процентна ставка у цьому варіанті монетарної політики зростатиме. І навпаки, зі зменшення попиту на гроші процентна ставка знижуватиметься. З позиції пропозиції грошей цю монетарну політику можна назвати жорсткою.

По-третє, проміжний варіант монетарної політики. Цьому варіантові монетарної політики відповідає висхідна крива пропозиції грошей (рис.). У цьому разі зі зміною попиту на гроші змінюється і пропозиція грошей. Проте величина зміни пропозиції грошей недостатня, щоб утримувати процентну

ставку на незмінному рівні. Тому зі збільшенням попиту на гроші зростає і пропозиція грошей, і процентна ставка. І навпаки, зі зменшенням попиту на гроші зменшується пропозиція грошей і знижується процентна ставка.

Вибір варіанта монетарної політики залежить від причин змін попиту на гроші. Якщо збільшення попиту на гроші пов'язане з інфляційним зростанням цін, то центральний банк застосовує жорстку монетарну політику, яка стримує зростання пропозиції грошей.

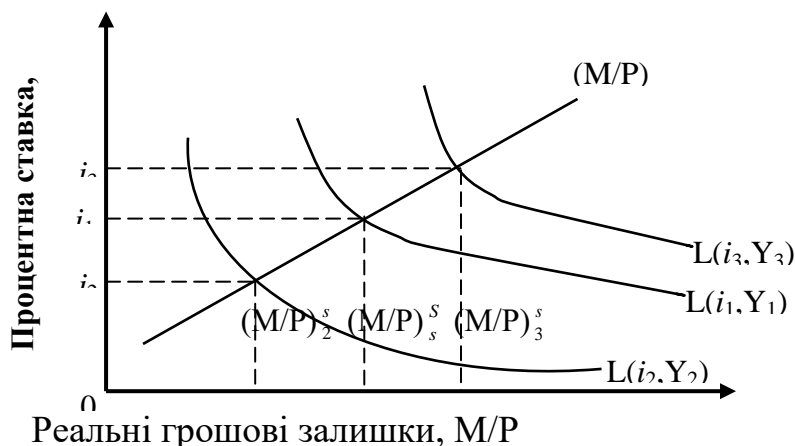

Рис.11. Проміжний варіант монетарної політики

4. Соціальні гарантії та система соціального захисту

Соціальна політика є не менш важливим інструментом макроекономічного регулювання, ніж фінансова або грошова.

Для соціальної політики порівняно з іншими видами політики характерна більша спрямованість на потреби суспільства як цілого і його окремі соціальні прошарки. Саме тому визначаючи зміст останньої передусім наголошують на її причетності до створення системи соціального захисту й забезпечення соціальних гарантій.

Якщо реалізація цілей фінансової та грошової політики сприяє нагромадженню матеріального капіталу, то соціальної — людського і соціального капіталу.

Людський капітал — сукупність фізичних (здоров'я) та інтелектуальних (освіта, культура) здібностей членів суспільства. Підґрунтям для розвитку людського капіталу є матеріальний капітал.

Соціальний капітал — сукупність принципів побудови відносин, вмонтованих в існуючі соціальні та політичні структури суспільства, що дають змогу людям, які вступають у них, досягати визначених цілей за менших витрат. Відсутність або нестача соціального капіталу призводить до виключення окремих груп людей із процесу споживання певних благ.

Передумови для реалізації соціального капіталу створюються нагромадженим матеріальним і людським капіталом. Адже ймовірність виключення для людей, що мають менші доходи, гірше здоров'я та нижчий рівень освіти, є більшою. Водночас реалізація соціального капіталу передбачає певний рівень розвитку політичної системи. Виключення може бути і наслідком недосконалості законодавства або відсутності інститутів громадянського суспільства.

Мета соціальної політики — обмеження виключення з процесу споживання матеріальних і соціальних благ бідніших верств суспільства.

Усвідомлюючи важливість явища виключення з точки зору негативних наслідків, які воно може мати, Європейський парламент у 2002 р. прийняли "Програму боротьби з виключенням із суспільного життя. Серед основних показників, які відображають загрозу виключення, визначено: 1) кількість громадян, доходи яких менші середніх доходів; 2) розподіл доходів між різними верствами населення 3) постійність (тривалість) низького рівня доходів; 4) розрив між низькими і середніми доходами; 5) рівномірність розподілу доходів за регіонами; тривалість безробіття; 7) кількість осіб у сім'ях безробітних; 8) кількість осіб що були змушені залишити навчання; 9) тривалість життя; 10) стан здоров'я (і методом самооцінки).

Складовою соціальної політики є система соціального захисту та соціальних гарантій. Під **соціальним захистом** позначають увесь комплекс заходів, спрямованих на створення безпечного соціального середовища людини, основними складовими якого є:

- ✓ соціальне страхування;
- ✓ соціальне забезпечення;
- ✓ соціальна допомога.

В найбільш широкому трактуванні соціального захисту до нього включають також заходи охорони здоров'я, соціальну роботу і т. ін.

Таким чином, державний **соціальний захист можна розглядати як комплекс організаційно-правових та економічних заходів, спрямованих на захист добробуту кожного члена суспільства за конкретних економічних умов.** Організаційно-правові заходи - це створення інститутів соціального захисту і законів, які б керували їхньою діяльністю. Економічні — створення механізмів перерозподілу доходів, тобто стягнення податків та інших платежів, формування коштів соціального захисту та їх розподіл. В економічному сенсі соціальний захист — це система перерозподілу суспільних коштів на користь людей, які тимчасово чи постійно потребують особливої підтримки з боку суспільства.

При цьому слід відзначити, що соціальний захист може існувати й існує також поза державними інституціями. Першим, природним інститутом соціального захисту є сім'я. Відповідно, сім'я, забезпечуючи соціальний захист своїх членів, керується перш за все моральними нормами й традиціями, хоча держава має певний вплив на сім'ю, регулюючи сімейні відносини за допомогою законодавчих актів, наприклад Сімейного кодексу. Так само, як у суспільстві, всередині сім'ї мають місцеві трансферти (передача коштів), у грошовій та в натуральній формі.

Дедалі більшого значення в соціальному захисті набувають недержавні організації, які створюються на принципах взаємодопомоги та благодійності. Їхня діяльність, керована статутними нормами, так само не уникає державного законодавчого регулювання. В Україні прийнято низку законів, які стосуються недержавних благодійних організацій, зокрема Закон України про благодійництво та благодійні організації.

Найбільшою недержавною благодійною організацією у багатьох країнах була й залишається церква. Церква надає не тільки матеріальну допомогу нужденним, але також інші соціальні послуги — забезпечує догляд за хворими та інвалідами у лікарнях і вдома, фінансує утримання лікарень, навчальних закладів тощо.

Розглядаючи добробут як мету соціального захисту, слід зазначити, що в людському суспільстві поняття добробуту вельми відносне. У сфері соціального захисту під добробутом розуміють відсутність хвороб і можливість задовольнити основні потреби. Відрізняються потреби жителів міста і села, пенсіонерів та дітей, людей із різним рівнем освіти й соціальним статусом. Сучасні системи соціального захисту мають тенденцію до задоволення специфічних потреб окремих груп населення, що змінюються в часі і просторі. Зазначимо, що матеріальний добробут не є самоціллю, а тільки передумовою створення соціального добробуту — таких умов життя, за яких людина добре почувається, коли вона може фізично і розумово розвиватися. Кінцевою метою соціального захисту є надання кожному членові суспільства, незалежно від соціального походження, національної або расової приналежності, можливості вільно розвиватися, реалізувати свої здібності. Інша мета соціального захисту — підтримання стабільності у суспільстві, тобто попередження соціальної напруженості, яка виникає у зв'язку з майновою, расовою, культурною, соціальною нерівністю, знаходить вираз у страйках, актах громадянської непокорі, сутичках між окремими групами населення — відповідає як інтересам окремих людей, так і всього суспільства.

Заходи соціального захисту мають подвійну спрямованість. В одних випадках вони покликані надавати підтримку тим членам суспільства, які з певних причин перебувають у скрутному становищі. Така підтримка існує у вигляді соціальної допомоги особі або сім'ї, яка не має достатніх засобів існування. Через соціальні гарантії, соціальну допомогу соціальний захист виконує свою лікувальну, реабілітаційну функцію, яка полягає в тому, щоб допомогти людям, які потрапили в складну життєву ситуацію, вийти з цього стану і не опинитися на узбіччі суспільства.

Проте важливішими є заходи, спрямовані на запобігання ситуаціям, які загрожують добробуту людини, стимулювання здатності людей самим протистояти злигодням. Соціальний захист виконує свою превентивну, запобіжну функцію шляхом захисту особи та її сім'ї від втрат доходу, пов'язаних з безробіттям, старінням, хворобою тощо, та поліпшення її добробуту через соціальні послуги і грошову допомогу на виховання дітей.

Активній спрямованості соціального захисту відповідають соціальне страхування, програми зайнятості, охорони здоров'я та інші, які спрямовані на

усунення загрози добробуту. Пасивна спрямованість полягає у наданні допомоги тим, хто вже перебуває у важкій матеріальній ситуації, та соціальному обслуговуванні немічних.

Соціальний захист реалізується через систему соціальних гарантій. *Соціальні гарантії – матеріальні та юридичні засоби, що забезпечують реалізацію конституційних соціально-економічних і соціально-політичних прав членів суспільства.* Вони покликані компенсувати в тій чи іншій мірі несприятливі особливості життєвого становища окремих категорій працівників та членів їх сімей.

У наукових колах сформувався відносно чітке уявлення щодо сутності та призначення соціальних гарантій. Зокрема, більшість вітчизняних вчених трактує їх як метод забезпечення з боку держави задоволення різноманітних потреб громадян на рівні соціально визначених норм. Соціально-економічні гарантії громадянам – це об'єктивна необхідність для будь-якої держави, зміст і доцільність її існування, що виступає мірилом рівня цивілізованості.

Науковці зазначають, що соціальний захист включає, зокрема, гарантії щодо охорони праці, здоров'я, оточуючого навколишнього середовища, мінімальної оплати праці, ті інші заходи, які є необхідними для нормальної життєдіяльності людини і функціонування держави.

Розглядаючи соціальні гарантії як економічну категорію, їх можна трактувати як систему взаємовідносин населення і держави з приводу гарантування державою певного рівня задоволення соціальних потреб та згоди населення на участь у фінансуванні необхідного для цього обсягу соціальних благ, а також самостійне забезпечення решти своїх соціальних потреб.

До складових системи соціальних гарантій можна віднести структурні підсистеми:

- ✓ гарантії в процесі виробництва (забезпеченість роботою, право на підприємництво, охорона праці тощо);
- ✓ гарантії в процесі розподілу (мінімальна заробітна плата, пенсія, стипендія, ліквідація монополізму в процесі ціноутворення, ті чи інші пільги та привілеї, пов'язані з характером і змістом праці);
- ✓ гарантії споживання (доступ до соціально-мінімальних благ, допомоги, дотації, право на отримання благодійної допомоги, реабілітаційної підтримки).

Отже, можна зробити висновок, що соціальний захист і соціальні гарантії, є обов'язковим елементом економічної системи держави, що визначає рівень суспільного добробуту і є важливою умовою її економічної та соціальної стабільності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Аналітична економія: макроекономіка і мікроекономіка. Навчальний посібник. У двох книгах - Книга 1: Вступ до

- аналітичної економії. Макроекономіка./ За редакцією С.Панчишина і П.Острроверха. – К.: Знання, 2006. – 723с.
2. Економічна енциклопедія: У трьох томах – Т.1 (А-К)/ Редколегія...Мочерний С.В. (відп. ред.) та ін. – К.: Видавничий центр “Академія”, 2000. – 864с.
 3. Економічна енциклопедія: У трьох томах – Т.2 (К-П)/ Редколегія...Мочерний С.В. (відп. ред.) та ін. – К.: Видавничий центр “Академія”, 2001. – 848с.
 4. Економічна енциклопедія: У трьох томах – Т.3 (П-Я)/ Редколегія...Мочерний С.В. (відп. ред.) та ін. – К.: Видавничий центр “Академія”, 2002. – 952с.
 5. Загальна економічна теорія (політична економія). Підручник у 2-х частинах. Частина 2./ За ред. І.В.Буяна, В.М.Ковальчука. – Тернопіль: Лідер, 2005. – 296с.
 6. Макроекономіка: Підручник./ За редакцією В.Д.Базилевича. – К.: Знання, 2004. – 851с.
 7. Манків І.Н. Макроекономіка. – К.: Основи, 2000. – 588с.
 8. Сакс Дж.Д., Ларрен Ф.Б. Макроекономіка. Глобальний підход. – М.: Дело, 1999. – 848с.
 9. Словарь современной экономической теории./ Общая редакция Дэвида У.Пирса. – М.: Инфра-М, 1997.– 608с.
 - 10.Сломан Дж., Сатклифф М. Экономика.– Санкт-Петербург: Питер, 2005. – 832с.